

УДК 159.9/091):1(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2023-2-5>

СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВЗАЄМОДІЯХ ЯК ЧИННИК ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Клочек Лілія Валентинівна,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID ID: 0000-0002-6450-3374

Стаття присвячена вивченню психологічних особливостей налагодження взаємодії між учасниками освітнього процесу на засадах справедливості й об'єктивності, що виступає чинником укріплення їхнього психічного здоров'я. Психічне здоров'я визначається як стан психологічної рівноваги та емоційного благополуччя особистості, що зумовлюється справедливістю соціальних взаємодій та ціннісним ставленням учасників один до одного. Доводиться, що в процесі педагогічних взаємодій психічне здоров'я школярів досягається та укріплюється завдяки справедливому, неупередженому, поважливому ставленню вчителя до них. Встановлено, що при характеристиці справедливих дій учителя учні фіксуються переважно на фактах об'єктивного оцінювання педагогом їхніх навчальних досягнень. Для школярів важливим є вияв учителем розуміння індивідуальних обставин кожного учня при прийнятті відповідного педагогічного рішення. У процесі здійснення аналізу відповідей учнів стосовно несправедливих дій учителя встановлено значущість для них неможливості отримати заслужену оцінку за результати своєї навчальної діяльності та наявність упередженого ставлення до одних учнів і поблажливого до інших. Виявлено, що справедливі дії вчителя позитивно позначаються на психоемоційному стані учнів і сприяють підвищенню продуктивності їхньої діяльності. Встановлено, що несправедливі дії супроводжуються негативними емоціями неприйняття, гніву, обурення та байдужості. Доведено, що у процесі педагогічних взаємодій учні гармонізуються зі справедливим учителем, досягають соціальної та психологічної рівноваги, емоційного комфорту. Це укріплює їхні внутрішні позиції та позитивно позначається на стані психічного здоров'я.

Ключові слова: психічне здоров'я, емоційне благополуччя, справедливе ставлення, учасники освітнього процесу, педагогічна взаємодія.

Klochek Liliia. Justice in pedagogical interactions as a factor of mental health of participants in the educational process

The article is devoted to the psychological study of the factor of mental health of participants in the educational process, namely, the peculiarities of establishing pedagogical interaction between them on the basis of fairness and objectivity. Mental health is defined as a state of psychological balance and emotional well-being of an individual, which is determined by the fairness of social interactions and the value attitudes of their participants towards each other. It is proven that in the process of pedagogical interactions, the mental health of schoolchildren is achieved and strengthened thanks to the teacher's fair, impartial, respectful attitude towards them. It has been established that when characterizing the teacher's fair actions, students focus mainly on the facts of the teacher's objective assessment of their educational achievements. It is important to show an understanding of the individual circumstances of each student when making a pedagogical decision for schoolchildren. In the process of analyzing the students' answers regarding the teacher's unfair actions, it was established that the impossibility of receiving a well-deserved evaluation for the results of their educational activities and the presence of a biased attitude towards some students and a condescending attitude toward others are significant for them. It was found that the just actions of the teacher had a positive effect on the psycho-emotional state of the students and contributed to increasing the productivity of their activities. It was established that unfair actions were accompanied by negative emotions of rejection, anger, indignation and indifference. It has been proven that in the process of pedagogical interactions, students harmonize with a fair teacher, achieve social and psychological balance, and emotional comfort. This strengthens their internal positions and has a positive effect on their mental health.

Key words: mental health, emotional well-being, fair treatment, participants in the educational process, pedagogical interaction.

Вступ

Проблема психічного здоров'я особистості завжди була актуальною для різних галузей наукового знання. З філософської точки зору психічне здоров'я людини виявляється у гармонійному поєднанні її тілесного та духовного здоров'я. Крім актуалізації проблеми ведення здорового способу життя у філософії велике значення надається етичним і загальнокультурним аспектам існування особистості в системі «людина – світ», де увага акцентується на ідеї її повноцінного розвитку та існування [2]. У медицині під психічним здоров'ям зазвичай розуміють відсутність розладів психіки, що позначається на плідному перебігу когнітивних процесів, розвитку в особистості адекватної самооцінки, здатності реагувати і вдаватися до поведінкових виявів у відповідності до обставин, що склалися. Існує точка зору, що гармонійний психофізичний розвиток людини, тобто поєднання її фізичного та психічного здоров'я, забезпечується шляхом активного залучення до занять фізичною культурою, особливо в шкільні роки та в юності – в період, коли відбувається інтенсивне фізичне зростання та особистісне становлення. Акцент робиться на доборі ефективних засобів, застосування яких сприяє розвитку фізичних можливостей школярів, укріплює внутрішні позиції їх особистості, формує установку на збереження здоров'я як такого, ціннісне до нього ставлення. Останнім часом виокремився такий напрям педагогічного знання як педагогіка здоров'я. Увага дослідників, які вивчають проблеми формування та збереження здоров'я підростаючого покоління, фокусується навколо вивчення питань здорового способу життя, соціальних, економічних та екологічних умов для його реалізації, Актуалізуються проблеми не тільки фізичного вдосконалення учнів, розвитку у них навичок та ефективності застосування заходів, спрямованих на поліпшення власного здоров'я, але й зміцнення мотивації фізичного та духовного вдосконалення. Відстоюється цілісний підхід до розуміння здоров'я людини як комплексного явища, компонентами якого є фізичне, психічне, духовне, емоційне здоров'я [5].

У психології під психічним здоров'ям зазвичай розуміють рівень емоційного благополуччя особистості, що дає їй можливість ефективно сприймати реальність, повноцінно функціонувати, вдаватися до адекватних поведінкових виявів, перебувати у злагоді з собою та оточуючим світом. Серед проблем, пов'язаних із порушенням психічного здоров'я людини, актуалізується, зокрема, дія стресових факторів на особистість, її психологічне вигорання, якому протидіє розвинена здатність управляти власними емоціями та регулювати поведінкові вияви [11].

Ми схильні розглядати психічне здоров'я в ціннісній парадигмі і тлумачити це поняття як стан психологічної рівноваги та емоційного благополуччя особистості, що зумовлюється ціннісним ставленням до неї оточення й укріплюється в процесі налагодження конструктивних соціальних взаємодій.

У людини позитивні переживання викликає почуття гідності, що виникає внаслідок задоволення потреби отримати гідну винагороду за результати власної діяльності, заслуженого визнання оточенням досягнень особистості, неупередженого та поважливого до неї ставлення з боку інших. Приносить емоційний комфорт, гармонізує життя людини та укріплює її психічне здоров'я справедливості, яка досягається у взаємодіях з іншими людьми.

У соціально-правовому вимірі справедливістю вважається процес непорушення прав кожного, можливість соціальних інституцій заохочувати людину за її внески в суспільно-корисну діяльність, здатність суб'єкта взаємодії правильно призначати іншому міру винагород чи покарань за його дії та вчинки [4].

Справедливість виявляється у соціальних взаємодіях, що налагоджуються у процесі спілкування та спільної діяльності, коли сторони демонструють неупереджене ставлення один до одного та досягають порозуміння. Чинниками справедливого ставлення учасників соціальних взаємодій один до одного є дотримання ними норм справедливості, спонукання діяти неупереджено; когніції, що дають можливість адекватно оцінювати ситуацію взаємодії; такі якості в структурі характеру її учасників як відсутність егоїзму, заздрості, упередженості. Досягнення

справедливості супроводжується позитивними емоційними реакціями, тоді як несправедливість викликає ряд негативних, часом руйнівних для особистості переживань [8].

У педагогічній взаємодії справедливість встановлюється в умовах спільного для вчителів і учнів інтерактивного простору та суб'єкт-суб'єктних взаємозв'язків, які налагоджуються під час організації освітнього процесу. Зазвичай учені, актуалізуючи проблему справедливості в розрізі педагогічної діяльності, акцентують увагу на питаннях об'єктивного рефлексивного аналізу вчителем учбових досягнень школярів, неупередженого оцінювання якості виконання останніми навчальних і виховних вимог, ціннісного ставлення до кожного школяра, поєднання вимогливості та емпатійності у ставленнях до учнів [4].

Проте під час освітнього процесу можуть виникати протиріччя, що призводять до несправедливих дій і вчинків. Часто це може виявлятися в неадекватному оцінюванні вчителем навчальних досягнень школярів, висловленні оцінних суджень щодо їх особистості, невиправданій критиці, відсутності педагогічного такту. Може спостерігатися надмірне домінування педагога в процесі навчання учнів, ігнорування їхніх ініціатив, неврахування емоційних переживань, що стоїть на заваді встановлення між учасниками освітнього процесу зворотного зв'язку та заважає досягненню бажаного результату педагогічної взаємодії. Вказане актуалізує проблему вирішення суперечностей і відновлення справедливості. Як відомо, щоденний досвід несправедливості викликає у людей негативні переживання, спонукає його переосмислювати та віднаходити джерело позитивних емоцій [12].

Сучасні світові тенденції гуманізації освіти спонукають учителів бути толерантними, справедливими до учнів, чутливими до їхніх запитів. Налагодження педагогічних взаємодій на засадах ціннісного ставлення учасників один до одного є запорукою емоційного благополуччя обох сторін, досягнення та укріплення на цій основі їхнього психічного здоров'я.

Мета дослідження полягає у вивченні психологічних особливостей справедливості у педагогічній взаємодії вчителів і учнів, що позначається на психічному здоров'ї останніх. Завдання дослідження: 1) обґрунтувати методичну базу дослідження справедливості у педагогічній взаємодії учасників освітнього процесу; 2) шляхом емпіричного вивчення встановити, яким чином у процесі педагогічних взаємодій справедливі вияви вчителя по відношенню до учнів позначаються на їхньому психічному здоров'ї.

Методи дослідження

Методологічною основою дослідження є ціннісний підхід, який базується на положеннях про людину як найвищу цінність, ставлення до іншого як до самоцінності [6], моральну саморегуляцію міжособистісних взаємин [7], ціннісно-нормативну регуляцію взаємодій учасників освітнього процесу [3]. Сутність ціннісного підходу вивчення впливу справедливості у педагогічній взаємодії на психічне здоров'я її сторін полягає в тому, що емоційне благополуччя учасників освітнього процесу досягається завдяки ціннісному ставленню вчителя до учнів, встановленню психологічної рівноваги у взаєминах з ними, переживанню задоволення від налагодженої комунікативної взаємодії. Оцінювання школярами дій учителя як об'єктивних і неупереджених продукує у них почуття справедливості, яке зумовлює стан психологічного комфорту та емоційної рівноваги [1].

Вивчення впливу справедливого ставлення вчителя до учнів на психічне здоров'я останніх ми здійснювали емпіричним шляхом за допомогою модифікованої методики О. О. Гулевич «Опитувальник для вивчення атрибуції рис людини, яка здійснила справедливий / несправедливий вчинок». В авторському варіанті вказана методика застосовується для отримання інформації про те, як досліджувані оцінюють ситуації справедливого чи несправедливого ставлення інших до себе, а також для встановлення переліку якостей, які приписуються справедливій чи несправедливій людині. Виходячи з поставлених завдань, нам потрібно було виявити, якого значення надають школярі справедливим чи несправедливим діям учителя по відношенню до себе у процесі педагогічної взаємодії. В цій частині змістова основа методики була цілком

прийнятною для реалізації сформульованої дослідницької мети. Крім того, у процесі дослідження ми виявили, як ці ставлення позначаються на емоційному благополуччі школярів, стані їх психічного здоров'я.

Процес дослідження передбачав проведення трьох серій.

У *першій серії* учням пропонувалося пригадати ситуації, коли по відношенню до них учителі вчиняли справедливо, та які емоції виникали у зв'язку з цим. Вказане дало можливість встановити, як на психоемоційний стан школярів впливають неупереджені дії та ціннісне ставлення педагога.

Друга серія передбачала актуалізацію спогадів учнів, коли щодо них учителі діяли несправедливо. Пропонувалося також пригадати, якими емоційними переживаннями супроводжувалися ці ситуації. Важливо було отримати інформацію відносно того, чи позначаються факти несправедливості в освітньому процесі на психічному здоров'ї його учасників, зокрема, учнів.

У процесі дослідження справедливість / несправедливість дій учителя респонденти оцінювали за десятибальною шкалою, де 10 балів присвоювалося ситуації, коли вчитель вдавався до абсолютно справедливих дій; бали від 9-ти до 6-ти означали поступове зменшення міри справедливості вчителя; бали від 5-ти до 2-х – поступове збільшення міри несправедливості; 1 бал присвоювався абсолютно несправедливим діям учителя.

Проведення *третьої серії* методики було зорієнтоване на отримання інформації відносно того, які риси приписують учні справедливому вчителю, і чи виявляють вони бажання в цій частині бути схожим на педагога. Аналіз отриманих даних дав можливість встановити, наскільки учні гармонізуються у своїх стосунках зі справедливим учителем, а отже досягають соціальної та психологічної рівноваги, емоційного комфорту і благополуччя [4].

Отже, застосована методика дозволила виявити, як сприймають і переживають учні справедливе чи несправедливе ставлення до себе зі сторони вчителя у процесі педагогічних взаємодій та як це позначається на стані їх психічного здоров'я.

Експериментальне дослідження проводилося на базі закладів загальної середньої освіти центрального регіону України. Було задіяно 215 школярів віком від 14 до 16 років. Вказана категорія була обрана з огляду на те, що у цьому віці особистість є особливо чутливою відносно несправедливого до себе ставлення з боку оточуючих, що позначається на її психоемоційному стані та поведінкових реакціях.

Результати

Емпіричне дослідження виявило, на яких справедливих і несправедливих діях акцентують увагу учні. Кількісні дані наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Кількісні показники оцінювання учнями справедливих і несправедливих дій учителів n = 215

№	Оцінка учнями дій учителя	Абс.	У %
	Оцінка справедливих дій учителя		
1	Об'єктивне оцінювання навчальної діяльності учнів	49	22,79
2	Розуміння з боку вчителя певних обставин учня	71	33,02
3	Відсутність оцінного ставлення вчителя до особистісних якостей учнів	32	14,88
4	Ціннісне ставлення до всіх учнів, незалежно від досягнень чи міри провини	37	17,21
	Оцінка несправедливих дій учителя		
1	Неадекватне оцінювання навчальних досягнень учнів	58	26,98
2	Навмисне заниження оцінок	24	11,16
3	Підвищена вимогливість як метод покарання за безвідповідальне ставлення до навчання чи негативну поведінку	17	7,91
4	Зневажливе ставлення до одних учнів та позитивне й поблажливе до інших	65	30,23

Як видно з таблиці 1, 22,79% учнів, аналізуючи справедливі дії вчителя, пригадували ситуації, де вчитель об'єктивно оцінював результати їх навчальної діяльності. Розуміння з боку

вчителя певних обставин школярів як справедливості оцінили 33,02% респондентів. Особливого значення безоцінному ставленню вчителя до якостей особистості учнів надавали 14,88% досліджуваних. Справедливим вважали позитивне ставлення вчителя до будь-якого учня, незалежно від зразковості його виявів чи негативної поведінки, 17, 21% респондентів.

Несправедливі дії вчителя як такі, що негативно сприймаються школярами і викликають неприємні спогади, актуалізувалися наступним чином. Для 26,98% неприйнятною виявилася ситуація, коли вчитель неадекватно оцінює навчальні досягнення учнів. При цьому 11,16% робили акцент на навмисному заниженні оцінок. Підвищена вимогливість учителя як метод покарання за безвідповідальне ставлення учнів до навчання чи негативну поведінку, викликала неприйняття у 7,91% досліджуваних. Для 30,23% респондентів особливо неприємним було зневажливе ставлення до одних учнів та позитивне й поблажливе до інших.

Вивчення особливостей приписування учнями справедливому і несправедливому вчителю і своїй особистості певних якостей презентовано в таблиці 2.

Таблиця 2

Кількісні показники приписування учнями особистісних якостей собі, справедливому і несправедливому вчителю n = 215

№	Якість особистості	Приписується справедливому вчителю, %	Приписується несправедливому вчителю, %	Приписується учнями своїй особистості, %
1	Ерудованість	74,42	70,69	62,79
2	Дружелюбність	85,58	55,81	77,64
3	Цілеспрямованість	67,91	58,61	58,61
4	Доброта	94,88	21,6	74,88
5	Гуманність	77,67	50,70	77,21
6	Розум, виваженість	85,58	66,98	67,91
7	Комунікабельність	96,74	60,93	

У процесі дослідження було констатовано наступне. Справедливий учитель, на думку 74,42% учнів, є ерудованим, знавцем свого предмета. Таку ж особливість з точки зору 70,69% учнів має несправедливий учитель. Якість дружелюбності приписують 85,58% досліджуваних справедливому вчителю та 55,81% несправедливому. Для 67,91% учнів справедливий учитель є цілеспрямованою особистістю, що не відступає від прийнятого рішення, тоді як таким несправедливого вчителя вважають 58,61%. Для 94,88% найсуттєвішим є наявність у структурі особистості вчителя риси доброти, натомість таким несправедливого вчителя вважають лише 21,6% досліджуваних. Гуманності справедливого вчителя віддають перевагу 77,67%, і таку якість несправедливому вчителю приписують 50,70% учнів. Розумним і виваженим вважають справедливого вчителя 85,58% школярів, і несправедливий учитель таку якість має з точки зору 66,98% досліджуваних. Комунікабельним, здатним зрозуміло пояснити правильність педагогічних дій вважають справедливого вчителя 96,74% школярів і несправедливого 60,93%.

Разом з тим, досліджувані визначали, якою мірою якості, що вони приписували вчителю справедливому і несправедливому, представлені в структурі їх особистості. Встановлено, що ерудованими себе вважають 62,79% школярів, дружелюбними – 77,64%, цілеспрямованими – 58,61%, добрими – 74,88%, гуманними – 77,21%, виваженими – 67,91%, комунікабельними – 97,67%.

Отримані кількісні результати проведеного дослідження дають можливість констатувати, що для третини школярів важливою є здатність учителя у процесі взаємодії зі школярами з розумінням ставитися до їхніх проблем, окремих виявів, рівня підготовленості до уроку тощо. У своїх коментарях до наведених у реєстраційних бланках відповідей досліджувані висловлювалися, що справедливий учитель є емпатійним і толерантним, схильний віднаходити індивідуальний підхід до кожного з них у різних ситуаціях шкільного життя. Учні засвідчили, що вони переживають позитивні емоції під час спілкування з таким учителем, цінують його від-

критиcтiсть i вiдсутнiсть емоцiйної напруги у взаєминах, коли немає страху бути покараним за невиконання завдання.

Децо у меншiй кiлькостi школярiв справедливiсть учителя пов'язується з об'єктивним оцiнюванням результатiв навчання, якостi виконання учбових завдань. Оскiльки вибiрка дослiджуваних включала вiкову категорiю, для якої мотивацiя до навчання децо поступається бажанню реалiзувати потребу в соцiальних взаємодiях, то лише четверта частина респондентiв актуалiзує проблему отримання справедливих оцiнок за результати учбової дiяльностi. У своїх поясненнях учнi пiдтвердили, що факт неупередженого ставлення вчителя стає джерелом iхнiх позитивних переживань, пiдвищує мотивацiю досягнення успiху у навчаннi, активiзує до подальшого вдосконалення. Отримання винагород за результати дiяльностi супроводжується виникненням позитивного емоцiйного тла в учнiв, що перегукується з результатами iнших дослiджень [9].

Меншою мiрою дослiджуванi актуалiзували наявнiсть у справедливого вчителя лише позитивного ставлення до будь-якого учня, а також безоцiнне ставлення до якостей особистостi школярiв. Такi вияви вчителя, пов'язанi з його емоцiйною стриманiстю в частинi квалiфiкацiї виявiв учнiв, знаходять схвальнi вiдгуки в останнiх. Як бачимо, школярi бiльшою мiрою вiддають перевагу дiям справедливого вчителя, який не емоцiйно сприймає педагогiчну ситуацiю i обирає вiдповiдну тактику поведiнки, а рацiонально її осмислює та керується моральною мотивацiєю у взаємодiях з ними. У висловлюваннях школярi подiлилися не тiльки своїми симпатiями щодо такого вчителя, але й прокоментували, як така взаємодiя впливає на якiсть iхнього життя. У них переважає оптимiстичний настрiй, є бажання не розчарувати вчителя своїми дiями, пiдвищується життєвий тонус та вiдсутня внутрiшня розбалансованiсть. Вказанi особливостi є показниками психiчного здоров'я, а отже, можна стверджувати, що справедливість дiй учителя сприяє досягненню цього стану школярiв.

Що ж стосується несправедливих дiй учителя, то вони негативно сприймаються учнями. Це пiдтверджують коментарi, якi супроводжували виконання другої серiї дослiдження. Як показали отриманi результати, для третини респондентiв образливим є факт зневажливого ставлення вчителя до менш успiшних у навчаннi учнiв i показово поблажливого ставлення до улюбленцiв-вiдмiнникiв. Така несправедливiсть особливо гостро сприймалася дослiджуваними, оскiльки, як вони зауважили, вiдчували знецiнення власної особистостi. Негативними переживаннями супроводжувалися спогади четвертої частини респондентiв ситуацiй, коли вчитель неадекватно, не за єдиними критерiями оцiнював якiсть виконання учнями учбових завдань. Таке обурення виникло з огляду на актуальну потребу отримати заслужену винагороду (оцiнку) за свою працю. Воно супроводжувалося емоцiями злостi, що є небажаним, руйнiвним явищем для зростаючої особистостi. Значно менша частина дослiджуваних акцентувала увагу на таких виявах несправедливого вчителя як навмисне заниження оцiнки та посилення його вимогливостi як карального методу за безвiдповiдальне ставлення до навчання i погану поведiнку. Що стосується останнього, школярi, зафiксувавши своє неприйнятне ставлення до таких дiй учителя, не виявляли бурхливих негативних емоцiй, а децо байдуже пригадували таку ситуацiю. Отже, несправедливiсть зi сторони вчителя породжує рiзноманiтнi переживання в учнiв: середньо вираженi – неприйняття; яскраво вираженi агресивнi – гнiв, злiсть; особливо не вираженi – байдужiсть. Усi цi емоцiї не є конструктивними. Вони розбалансовують особистiсть школяра, не спрямовують на осмислення своїх помилок та подолання недолiкiв, а лише формують негативне ставлення до вчителя. Вказане нiяким чином не сприяє психiчному здоров'ю, а лише створює проблеми на шляху iхнього iнтелектуального та особистiсного зростання.

Стосовно вивчення особливостей приписування учнями справедливому i несправедливому вчителевi особистiсних якостей, якi є позитивними, то бiльшою мiрою респонденти iх вбачають у справедливого вчителя. Це стосується таких якостей як доброта, гуманнiсть, дружелюбнiсть, виваженiсть, комунiкабельнiсть – таких, що забезпечують плiдну педагогiчну взаємодiю

на засадах людяності, відкритості та діалогічності. Варто зауважити, що несправедливий учитель, дії якого є неприйнятними для школярів, також, на їхню думку, володіє рядом названих якостей, але порівняно значно менше.

Аналізуючи, як учні ці особливості визначали в структурі власної особистості і встановлюючи розбіжність кількісних показників між якостями досліджуваних і такими ж якостями справедливого і несправедливого вчителя, ми дійшли наступного висновку. Менший розрив між указаними якостями спостерігається у приписуванні їх досліджуваними справедливому вчителю і своїй особистості. Значно більший розрив спостерігається в результаті співставлення якостей несправедливого вчителя і якостей учнів. Виявлене спонукає зробити узагальнення, що школярі більшою мірою гармонізуються зі справедливим учителем. Вони позитивно його сприймають, цінують гуманне до себе ставлення і завжди з вдячністю згадують ситуації взаємодії з ним. Дослідниками доведено, що саме почуття вдячності є однією із запорок психічного здоров'я зростаючої особистості, надає їй впевненості в собі [10], сприяє тому, що у процесі педагогічної взаємодії встановлюється соціальна та психологічна рівновага, створюються умови для емоційного комфорту і психологічного благополуччя учнів, збереженню психічного здоров'я.

Висновки

Вивчення проблеми справедливості у педагогічній взаємодії вчителя і учнів як чинника психічного здоров'я дає можливість сформулювати наступне.

1. На психічне здоров'я особистості впливає справедливість соціальних взаємодій, ціннісні ставлення людей один до одного.

2. В освітньому процесі під час недотримання норм справедливості у педагогічних взаємодіях учителі вдаються до дій, які завдають шкоди емоційному благополуччю школярів, виводять їх зі стану психологічної рівноваги.

3. Згідно ціннісного підходу, психічне здоров'я учнів досягається та укріплюється завдяки ціннісному ставленню вчителя до них, що пов'язане з переживанням зростаючою особистістю задоволення від налагодженої комунікативної взаємодії.

4. Школярі, аналізуючи справедливі дії вчителів, фіксуються переважно на фактах об'єктивного оцінювання ними своїх навчальних досягнень і вияву педагогом розуміння різних обставин учнів при винесенні педагогічних рішень. Аналіз учнями несправедливих дій учителя виявив значущість для них неможливості отримати заслужену оцінку за результати свого навчання та наявність негативного явища упередженого ставлення до одних учнів і поблажливого до інших. Встановлено, що справедливі дії вчителя позитивно позначалися на психоемоційному стані учнів, сприяли підвищенню продуктивності їх діяльності, тоді як несправедливі дії супроводжувалися негативними емоціями неприйняття, гніву, обурення та байдужості.

5. У процесі педагогічних взаємодій школярі схильні гармонізуватися зі справедливим учителем, який є прикладом ціннісного ставлення до іншого, особистістю, стосунки з якою будуються на позитивному емоційному тлі, що створює сприятливі умови для розвитку та укріплення психічного здоров'я школярів.

Література:

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку. К.: Академвидав, 2012. 256 с.
2. Біланов О.В. С. Філософські підходи до розуміння категорій здоров'я. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2020. № 4 (25). С. 8–11.
3. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи. Вінниця: Нілан ЛТД, 2015. 340 с.
4. Клочек Л.В. Справедливість у педагогічній взаємодії: психологічний вимір. Харків: Мачулін, 2018. 456 с.
5. Лук'янченко М.І. Педагогіка здоров'я: теорія та практика. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 256 с.

6. Просандеєва, Л.Є. Генеза самоцінності особистості в процесі соціалізації. К.: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2011. 384 с.
7. Рибалка В.В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти. К.: Інститут обдарованої дитини, 2011. 428 с.
8. De Cremer D., Ruiters R.A.G. Emotional reactions toward procedural fairness as a function of negative information. *The Journal of Social Psychology*. 2003. Vol. 143, P. 793-795.
9. Garbarino J. The impact of anticipated reward upon cross-age tutoring. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1975. Vol. 32(3). P. 421–428. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0077087>.
10. Huaiyuan Fang, Qingfang Cao. Appreciation Makes Students Grow Healthy and Self-confident. *Proceedings of the 6th International Conference on Electronic, Mechanical, Information and Management Society*. 2016. <https://www.atlantispress.com/proceedings/emim-16/25853504>.
11. Lei Shi. The study of the influence of the work stress on job burnout of knowledge-based employee – Based on the regulating effect of emotional intelligence. *Proceedings of the 2015 International Conference on Industrial Technology and Management Science*. 2015. <https://doi.org/10.2991/itms-15.2015.396>.
12. Mikula G., Petri B., Tanzer N. What people regard as unjust: types and structures of everyday experiences of injustice. *European Journal of Social Psychology*. 2015. Vol. 20. P. 133–149.

References:

1. Bekh, I.D. (2012) Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku [Personality in the space of spiritual development]. Kyiv: Akademvidav. 256 s. [in Ukrainian]
2. Bilanov, O. S. (2020) Filosofski pidkhody do rozuminnia katehorii zdorovia [Philosophical approaches to understanding the categories of health]. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 4(25), pp. 8–11. [in Ukrainian]
3. Bulah, I.S. (2015) Psykholohiia osobystisnoho zrostantia pidlitkiv: realii ta perspektyvy [Psychology of adolescent personal growth: realities and prospects]. Vinnytsia: Nilan LTD. 340 s. [in Ukrainian]
4. Klochek, L.V. (2018) Spravedlyvist u pedahohichnii vzaiemodii: psykholohichni vymir [Justice in pedagogical interaction: the psychological dimension]. Kharkiv: Machulin. 456 s. [in Ukrainian]
5. Lukianchenko M.I. (2010) Pedahohika zdorovia: teoriia ta praktyka [Health pedagogy: theory and practice]. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. 256 s. [in Ukrainian]
6. Prosandieieva L.Ye. (2011) Heneza samotsinnosti osobystosti v protsesi sotsializatsii [The genesis of personal self-worth in the process of socialization]. K.: Natsionalna akademiia kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. 384 s. [in Ukrainian]
7. Rybalka, V.V. (2011) Psykholohiia chesti ta hidnosti osobystosti: kulturolohichni ta aksiolohichni aspekty [Psychology of honor and dignity of the individual: cultural and axiological aspects]. K.: Instytut obdarovanoi dytyny. 428 s. [in Ukrainian]
8. De Cremer D., Ruiters R.A.G. (2003) Emotional reactions toward procedural fairness as a function of negative information. *The Journal of Social Psychology*, 143, pp. 793-795.
9. Garbarino J. (1975) The impact of anticipated reward upon cross-age tutoring. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(3), pp. 421–428. URL: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0077087>
10. Huaiyuan Fang, Qingfang Cao (2016) Appreciation Makes Students Grow Healthy and Self-confident. *Proceedings of the 6th International Conference on Electronic, Mechanical, Information and Management Society*, April. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/emim-16/25853504>.
11. Lei Shi (2015) The study of the influence of the work stress on job burnout of knowledge-based employee – Based on the regulating effect of emotional intelligence. *Proceedings of the 2015 International Conference on Industrial Technology and Management Science*, November. URL: <https://doi.org/10.2991/itms-15.2015.396>.
12. Mikula G., Petri B., Tanzer N. (1990) What people regard as unjust: types and structures of everyday experiences of injustice. *European Journal of Social Psychology*, 20, pp. 133–149.